

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta (HE 219/2024 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty hallintovaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Lausunto

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- hallintovaliokunta HaVL 2/2025 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos, oikeusministeriö
- johtava asiantuntija Sami Nevalainen, sisäministeriö
- käräjätuomari Juha Hartikainen, Helsingin käräjäoikeus
- valtionsyyttäjä Mikko Männikkö, Syyttäjälaitos
- rikostarkastaja Kimmo Sainio, Helsingin poliisilaitos
- rikoskomisario Piia Vuori-Murto, keskusrikospoliisi
- rikosoikeuden professori, johtaja Kimmo Nuotio, Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
- professori Sakari Melander
- professori Matti Tolvanen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- valtiovarainministeriö
- Tuomioistuinvirasto
- korkein oikeus
- Helsingin hovioikeus
- Rikosseuraamuslaitos
- Poliisihallitus
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- Suomen Asianajajat

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia.

Rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa säädettäisiin rangaistuksen koventamisperusteeksi. Lakiin sisällytettäisiin myös rikollisjoukkoa koskeva määräelmä. Alle 15-vuotiaan käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä säädettäisiin rangaistavaksi erillisenä rikoksena. Rangaistuksen koventamisperusteeksi säädettäisiin myös henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Ehdotetut säännökset ankaroittaisivat kyseessä olevien tekojen rangaistuksia.

Ehdotetuilla muutoksilla toteutetaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaukset katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten koventamisesta, alle rikosvastuikäistä lasta koskevaa välillistä tekemistä koskevan opin vahvistamisesta sekä pahoinpitelyyn liittyvien nöyryytystekojen rangaistusten koventamisesta. Lainmuutoksilla pantaisiin samalla myös täytäntöön nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi tehtyyn toimenpiteohjelmaan kuuluvia rikoslainsäädäntöä koskevia toimenpiteitä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2025.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan kolmea muutosta rikoslakiin. Uusiksi rangaistuksen koventamisperusteiksi ehdotetaan säädettäväksi rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa sekä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Samalla lakiin lisätään rikollisjoukkoa koskeva määräelmä. Lisäksi alle 15-vuotiaan käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä ehdotetaan säädettäväksi rangaistavaksi erillisenä rikoksena.

Muutoksilla toteutetaan hallitusohjelman kirjaukset katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten koventamisesta, alle rikosvastuikäistä lasta koskevaa välillistä tekemistä koskevan opin vahvistamisesta sekä pahoinpitelyyn liittyvien nöyryytystekojen rangaistusten koventamisesta.

Hallituksen esityksen mukaan (HE, s. 19) ehdotettujen lainmuutosten tavoitteena on vahvistaa katujengirikollisuuteen, alle rikosvastuikäisten lasten hyväksi käyttämiseen rikoksen tekemisessä ja nöyryytysväkivaltaan liittyvää rikoslainsäädäntöä. Esityksen mukaan kyse on rikoslain selkiyttämisestä säätämällä näihin ilmiöihin liittyvät nimenomaiset säännökset. Ehdotetuissa säännöksissä huomioidaan paremmin yhteiskunnallinen ja teknologinen kehitys, joiden myötä mainittuihin ilmiöihin liittyy yhä vahingollisempia tekoja. Ehdotetuilla muutoksilla pyritään myös siihen, että rikoksista tuomittavat rangaistukset vastaavat yleisesti nykyistä paremmin rikosten paheksuttavuutta ja vakavuutta. Lainmuutoksilla vahvistetaan esityksen mukaan useiden oikeus-

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

hyvien rikosoikeudellista suojaa. Tällaisia oikeushyviä ovat erityisesti henki, terveys, yleinen järjestys ja turvallisuus, yksityiselämä sekä kunnia.

Uusilla rangaistavuuden selkeämmin ilmaisevilla ja ankarampaan rangaistuskäytäntöön johtavilla lainsäädäntömuutoksilla tavoitellaan esityksen mukaan myös uusien rikosten tekemistä estävää vaikutusta sekä siitä seuraavaa suojeltavien oikeushyvien tehokkaampaa suojaa niissä rajoissa kuin tämä on rikoslainsäädännön keinoin mahdollista (HE, s. 19).

Yleisesti rikoslainsäädännön käytön osalta lakivaliokunta viittaa siihen, että rangaistussäännöksiä säädettäessä on otettava asianmukaisesti huomioon lakivaliokunnan aiemmin eri yhteyksissä painottamat rikosoikeuden käytön yleiset rajoitusedellytykset ja niiden kanssa osin samoja kysymyksiä käsittelevät kriminalisointiperiaatteet (ks. esim. LaVM 4/2024 vp, s. 8 ja siinä mainitut lakivaliokunnan mietinnöt ja lausunnot). Nämä liittyvät muun muassa rikoslainsäädännöltä edellytettävään hyväksyttävään perusteeseen, painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen, ennaltaehkäisevyyteen ja rangaistussäännösten täsmällisyyteen sekä tarkkarajaisuuteen. Lisäksi vakiintuneiden kriminalisointiperiaatteiden mukaan rikosoikeutta voidaan käyttää vasta viimesijaisena keinona. Lisäksi niin sanotun hyöty–haitta-punninnan periaatteen mukaan kriminalisoinnista tulee olla enemmän hyötyä kuin haittaa. Edellä selostetun osalta merkitystä on kuitenkin myös sillä, että kahdessa nyt käsiteltävässä esityksessä tarkoitettussa muutoksessa ei ole kysymys rangaistavaksi säädetyn toiminnan alan laajentamisesta vaan koventamisperusteesta eli rangaistuksen mittaamisesta. Myöskään esityksessä tarkoitettussa alle rikosvastuukäisen käyttämistä koskevassa erilliskriminalisoinnissa ei asiallisesti ole kysymys rangaistavuuden alan laajentamisesta vaan rangaistusten ankaroitamisesta, koska välillistä tekijää rangaistaan jo nykyisin kuten tekijää.

Hallituksen esityksessä on kuvattu nykytilaa ja ilmiöitä katujengien, alle rikosvastuukäisten rikolliseen tekoon yllyttämisen sekä nöyryyttämisen osalta (HE, s. 4–8) sekä arvioitu lainsäädännön nykytilaa edellä mainittujen kysymysten osalta (HE, s. 15–18).

Lakivaliokunta katsoo, että esityksen perustelujen valossa esityksessä ehdotettujen muutosten perusteeksi on esitettävissä faktapohjaista tietoa, joskaan esityksen tietopohja ei ole erityisen laaja. Selvää sinänsä on, että esityksessä mainitut tavoitteet ovat hyväksyttäviä ja painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen perustuvia.

Hallintovaliokunta on antanut esityksestä lausunnon HaVL 2/2025 vp. Lausunnossaan hallintovaliokunta on esittänyt havaintoja muun muassa tilannekuvasta. Hallintovaliokunta toteaa lausunnossaan pitävänsä esityksen tavoitteita erittäin tärkeinä ja puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä.

Lakivaliokunta pitää selvänä, että nuoriso- ja jengirikollisuuden torjunta edellyttää laaja-alaisia, oikea-aikaisia ja moniammatillisia toimenpiteitä eri sektoreilla. Valiokunta toteaa, että valtioneuvoston periaatepäätös nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemisen ja torjumisen toimenpideohjelmasta vuosille 2024–2027 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13) sisältää useita nuoriso- ja jengirikollisuuden ennalta ehkäisemiseen, rikoskierteen katkaisemiseen, rikosten selvittämiseen ja rikosvastuun toteutumiseen sekä rangaistusten kiristämiseen liittyviä toimenpiteitä. Käsiteltävänä olevalla hallituksen esityksellä toteutetaan rangaistusten kiristämiseen liittyvät toimenpiteet. Valiokunta korostaakin myös muiden toimenpiteiden ja niiden asian-

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

mukaisen resursoinnin merkitystä. Esimerkkinä edellä mainitusta on poliisin ennalta estävä toiminta ja ankkuritoiminta. Valiokunta korostaa, että lasten ja nuorten alkavan rikoskierteen katkaiseminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa on tärkeää.

Hallituksen esityksen ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta puoltaa esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomioin.

Rikollisjoukkoja koskeva koventamisperuste

Esityksessä ehdotetaan, että katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten ankaroittamiseksi rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädettyihin rangaistuksen koventamisperusteisiin lisätään rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa. Säännökseen lisätään myös rikollisjoukon määritelmä. Rikollisjoukolla tarkoitetaan ehdotetussa säännöksessä vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää yhteenliittymää, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta.

Koventamisperuste voi esityksen perusteluista ilmi käyvin tavoin soveltua lähtökohtaisesti mistä tahansa rikosnimikkeestä tuomittaessa, kun rikos on tehty osana edellä tarkoitettua rikollisjoukon toimintaa (HE, s. 19). Tällaisista rikoksista tuomittaisiin niiden erityisen moitittavuuden vuoksi nykyistä ankarampia rangaistuksia.

Lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että esityksen perusteluissa on kuvattu katujengi-ilmiötä ja sen nykytilaa (HE, s. 4—6). Esityksen perustelujen mukaan kevään 2024 tilannekuvan mukaan Suomen poliisi on tunnistanut noin 10 katujengiksi luokiteltua yhteenliittymää. Näihin yhteenliittymiin on yhdistetty kaikkiaan noin 350 henkilöä, joista noin 150 on poliisin arvion mukaan yhteenliittymissä keskeisiä henkilöitä tai jäseniä ja loput muita ryhmiin liittyviä henkilöitä, kuten rikoskumppaneita tai myötävaikuttajia. Määrällisesti tarkasteltuna yleisimpiä katujengeihin liittyviä rikoslajeja ovat huumausainerikokset sekä henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset, jotka yhdessä ovat viime vuosina muodostaneet hieman yli puolet katujengeihin liittyvistä rikoksista.

Katujengien rakenteet ovat löyhempiä kuin esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden. Katujengien toiminta eroaa muusta nuorisorikollisuudesta ja järjestäytyneestä rikollisuudesta. Nuorisorikollisuudesta voi erottaa nuorten ryhmiä, jotka tekevät rikoksia yhdessä useimmiten lyhyehkön ajan. Katujengeissä taas on kyse yleensä alueellisista ja pitkäjänteisemmin toimivista rikollisjoukoista, ja vakavammalla järjestäytyneellä rikollisuudella puolestaan on vieläkin organisoidummat rakenteet. Katujengit muodostavat eräänlaisen jatkumon osan, sillä niiden voidaan nähdä sijoittuvan nuorisorikollisuuden ja järjestäytyneiden rikollisryhmien väliin (ks. HE, s. 6).

Voimassa olevassa lainsäädännössä rikoslain 6 luvun 4 §:ssä säädetään rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteesta. Rangaistus on rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

Rangaistuksen koventamisperusteista säädetään rikoslain 6 luvun 5 §:ssä. Oikeuskäytännössä katujengien tekemiä rikoksia on arvioitu siltä kannalta, soveltuuko niihin koventamisperuste, joka koskee rikoksen tekemistä osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa (rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohta). Pykälän 2 momentti sisältää määritelmäsäännöksen, jonka mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvän koventamisperusteen oikeuttamista sekä niiden erityistä moitittavuutta on perusteltu sillä, että järjestäytyneellä rikollisryhmällä on suuri ja pitkäaikainen rikosten tekemiseen liittyvä potentiaali (ks. HE, s. 16 ja esim. HE 263/2014 vp, s. 19).

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevaa koventamisperustetta on sovellettu katujengeinä pidettyjen ryhmittymien rikoksiin ainoastaan yksittäisissä käräjäoikeuksien tuomioissa. Sen sijaan ylemmissä oikeusasteissa koventamisperusteen soveltamisedellytysten ei ole näissä tapauksissa katsottu täyttyvän. Riittävää näyttöä ei ole ollut ryhmittymän vakiintumisesta tai sen koossa pysymisen kestosta tai siitä, että ryhmittymä olisi ollut koventamisperusteessa tarkoitettulla tavalla rakenteellisesti jäsentynyt.

Vaikka järjestäytyntä rikollisryhmää koskeva nimenomainen koventamisperuste ei katujengin osalta täytyisikään, perusteen ainekset saattavat muuten tulla otettavaksi huomioon rangaistuksen määräämisessä esimerkiksi rangaistuksen mittaamista koskevassa rikoslain 6 luvun 4 §:ssä säädetyn yleissäännöksen nojalla jo nykyisin (ks. KKO 2011:41 ja KKO 2013:90). Nimenomaisen rikollisjoukkoja koskevan koventamisperusteen säätäminen selkiyttää esityksen mukaan kuitenkin rangaistuksen määräämistä koskevaa lainsäädäntöä siihen verrattuna, että asia jätettäisiin rangaistuksen mittaamista koskevan yleissäännöksen varaan. Nimenomainen koventamisperuste edistää esityksen mukaan toiminnan moitittavuuden huomioon ottamista rangaistuksen määräämisessä (HE, s. 17). Samalla sellainen edistää lainsäädännön selkeyttä ja ennakoitavuutta.

Ehdotetun koventamisperusteen täyttävät teot muistuttavat monelta osin nykyisen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa koskevan koventamisperusteen täyttäviä, mutta näiden henkilöjoukkojen tunnusmerkeissä on myös eroja. Esityksen perustelujen mukaan (HE, s. 19—20) järjestäytyneeseen rikollisryhmään liittyviin tekoihin nähden rikoksen tekeminen rikollisjoukon toiminnassa olisi rangaistusarvoltaan lähtökohtaisesti jonkin verran vähäisempää. Rikollisjoukkoja koskeva koventamisperuste täytyisi myös matalammin edellytyksin.

Rikollisjoukko ja järjestäytynyt rikollisryhmä muodostavat siten rikosoikeudellisen ja käsitteellisen hierarkian. Rikollisjoukko on vähemmän järjestäytynyt ja rakenteeltaan löyhempi kuin rikoslaissa tarkoitettu järjestäytynyt rikollisryhmä (ks. HE, s. 44, HaVL 2/2025 vp, s. 4). Esityksen perustelujen mukaan rikollisjoukkoa koskevaa koventamisperustetta sovelletaan, jos kaikki järjestäytyntä rikollisryhmää koskevan koventamisperusteen edellytykset eivät täyty. Viimeksi mainittuun koventamisperusteeseen nähden ehdotetun koventamisperusteen soveltamisala on siten toissijainen ja täydentävä.

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

Esityksessä (HE, s. 21) viitataan myös siihen, että rikoslainsäädännön rikoksia ennalta ehkäisevä vaikutus riippuu tutkimustiedon mukaan merkittävästi kiinnijäämisriskistä ja rankaisemisen todennäköisyydestä. Nykyistä ankaramman rikosoikeudellisen arvostelun kohdistaminen esimerkiksi katujengeihin liittyvään rikoksiin korostaa esityksen mukaan niiden yhteiskunnallista selvittämistä, mikä voi tehostaa poliisin tällaisiin rikoksiin kohdistamia toimia, ja sitä kautta lainsäädännön voidaan myös olettaa lisäävän kiinnijäämisriskiä.

Edellä selostetun sekä hallituksen esityksestä ilmenevien perusteluiden valossa lakivaliokunta puoltaa esityksessä tarkoitetun rikollisjoukkoa koskevan koventamisperusteen säätämistä. Valiokunta kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädettyjen koventamisperusteiden laajenemisen voidaan katsoa erkanevan rikosoikeudellisessa sääntelyssä omaksutusta lähtökohdasta, jossa koventamis- ja lieventämisperusteita koskevassa sääntelyssä motiiveja mainitaan vain harvalukuisesti.

Eräät valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat katsoet, että ehdotettu rikollisjoukkoja koskeva koventamisperuste ei ole riittävän selkeä, sekä kiinnittäneet huomiota siihen, että koventamisperuste voi kohdentua lievempäänkin rikollisuuteen, koska koventamisperusteessa viitataan sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta.

Edellä todettuun liittyen esityksessä (HE, s. 16—17) todetaan, että vaikka katujengin toiminta ei ulottuisikaan rikoksiin, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta (vrt. järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa koskeva koventamisperuste), myös tätä lievempien rikosten tekemistä varten tapahtuva pitkäjänteinen joukkotoiminta edellyttää sitä, että sellaisen osana tehdyistä rikoksista tuomitaan korotettu rangaistus. Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisellä on keskeisiä vaikutuksia esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden, omaisuuden ja muiden perusoikeuksilla turvattujen oikeushyvien suojaan sekä siihen, että ihmiset voivat pelkäämättä ja toisten estämättä käyttää heille kuuluvia perusoikeuksia kuten oleskella ja liikkua yleisillä paikoilla (HE 20/2002 vp, s. 33). Rikollisjoukko, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta, ilmentää erityistä vaarapotentiaalia mainituille suojeluobjekteille. Se ilmentää myös erityistä ja pitkäjänteistä rikoksen tekemisen tahtoa.

Edelleen esityksen perusteluissa (HE, s. 34) tuodaan esiin, että rikollisjoukot eroavat luonteeltaan ja toimintatavoiltaan järjestäytyneistä rikollisryhmistä. Verrattain vähäistenkin rikosten, kuten lievempien omaisuusrikosten, voidaan nähdä kuuluvan rikollisjoukkojen tyypilliseen toimintaan. Jo tällaisten vähäisempien rikosten vahingollisuutta ja vaarallisuutta lisää se, että niitä tehdään olennaisena osana joukkomaista toimintaa.

Edellä selostetun valossa lakivaliokunta pitää hyväksyttävänä esityksessä omaksuttua ratkaisua, jossa koventamisperustetta ei rajata vain vakavimpiin rikoksiin. Olennaista on esityksen perusteluissakin (HE, s. 53—54) mainituin tavoin kuitenkin se, että koventamisperuste ei automaattisesti sovellu mihin tahansa yksittäiseen rikokseen. Jos rikoksella ei ole mitään yhteyttä joukon toimintakokonaisuuteen, ei sitä voida katsoa rikollisjoukon toiminnassa tehdyksi eikä koventamisperustetta voida soveltaa. Myöskään yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vaarantaminen ei ole ehdotetussa säännöksessä oletettua — kyse ei ole ns. presumoidusta vaarasta — vaan säännös

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

koskee sellaista toimintaa, joka on omiaan vaarantamaan näitä oikeushyviä. Kyse on ns. abstraktista vaarasta, mikä tarkoittaa, että säännöksen soveltumiseksi näyttöä tulee olla siitä, että rikollisjoukon toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisia rikoksia, jotka tyypillisesti vaarantavat yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Lakivaliokunta pitää tärkeänä, että rikosoikeudellinen lainsäädäntö on mahdollisimman selkeää ja tarkkarajaista. Valiokunnan saaman selvityksen perusteella esityksen valmistelussa on kiinnitetty huomiota säännöksen laatimiseen mahdollisimman selkeällä tavalla. Saadun selvityksen perusteella koventamisperustetta ei kuitenkaan vaikuta olevan mahdollista täsmentää säännöstasolla muulla tarkoituksenmukaisemmalla tavalla. Säännöksen selkeyden osalta merkityksellistä on kuitenkin se, että ehdotetussa säännöksessä on kyse koventamisperusteesta, eikä sillä määritetä rangaistavan käyttäytymisen alaa. Edelleen merkityksellistä on, että ehdotetun nimenomaisen koventamisperusteen tarkoitus on täsmentää lainsäädäntöä, kun nykyisin rangaistuksen koventaminen vastaavanlaisista teoista perustuu lähinnä rangaistuksen mittaamista koskeviin yleissäännöksiin.

Saamansa selvityksen valossa lakivaliokunta katsoo, että myös koventamisperusteessa käytetty termi "rikollisjoukko" on hyväksyttävä, sillä puhekielistä termiä "katujengi" ei ole perusteltua käyttää lakitekstissä. Joka tapauksessa tässä yhteydessä termin sisällöllisen selkeyden osalta on merkityksellistä se, että termi "rikollisjoukko" määritellään erillisessä määritelmäsäännöksessä, joten sen merkityssisältö tarkentuu jo lain tasolla eikä jää vain hallituksen esityksen perustelujen varaan.

Edellä selostetun valossa lakivaliokunta pitää koventamisperustetta myös soveltamisalan sekä säännöksen sanamuodon selkeyden näkökulmasta hyväksyttävänä ja riittävän selkeänä. Valiokunnan asiantuntijakuulemisen perusteella on kuitenkin mahdollista, että säännöksen käytännön soveltamiseen voi liittyä haasteita. Säännöksen soveltamiskäytäntöä onkin syytä tarkoin seurata.

Erityisen nöyryyttävää tekotapaa koskeva koventamisperuste

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädettyihin rangaistuksen koventamisperusteisiin lisätään henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla.

Esityksen perusteluiden mukaan (HE, s. 18) viime vuosina erityisesti väkivalta- ja ryöstörikosten yhteydessä tapahtuva nöyryyttäminen eli niin kutsuttu nöyryytysväkivalta on lisääntynyt. Nöyryyttämisen liityntä väkivaltaan tai sen uhkaan tekee siitä moitittavampaa verrattuna vastaavanlaiseen nöyryytystekoon ilman väkivaltaa. Väkivaltaan perustuva tai sen yhteydessä tapahtuva nöyryyttäminen voi olla erityisen haitallista uhrille ja aiheuttaa huomattavaa henkistä kärsimystä. Erityisesti lapsen ja nuoren kohtaamat rikoskokemukset voivat olla haavoittavia ja saattavat vaikuttaa pitkälle elämässä. Rikoskokemukset voivat johtaa myös pitkäaikaiseen psyykkiseen traumaan. Nöyryyttävät tekotavat ovat erityisen haitallisia tässä suhteessa.

Esityksen mukaan (HE, s. 18) rikoslainsäädäntöä on syytä tarkentaa niin, että henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvien rikosten yhteydessä tapahtuvaa nöyryyttämistä pidetään tyypillisesti perusmuotoista kunnianloukkausta vahingollisempana ja moitittavampana tekona. Nöyryyt-

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

tävän tekotavan kirjaaminen lain tasolle asettaa sen siten nimenomaiseksi moitearvostelua ankaroittavaksi seikaksi, mikä edistää myös laillisuusperiaatteen vaatimusten täyttymistä ja selkeyttää lainsäädäntöä (ks. myös HE, s. 20).

Esityksen perustelujen mukaan (HE, s. 20) uusi koventamisperuste koskee keskeisten henkilöön kohdistuvien rikosten yhteydessä tehtyjä vakavampia nöyryytystekoja, käsittäen muun muassa sanallisia, fyysisiä ja kuvaamista koskevia tekoja sekä tällaisten tekojen yhdistelmiä. Olettama on, että tällaiset teot yleensä aiheuttavat loukatulle erityistä kärsimystä ja vahinkoa. Muutos koventaa näin keskeisten henkilöön kohdistuvien rikosten yhteydessä tehdyistä nöyryyttämisteoista säädettyjä rangaistuksia.

Koventamisperusteen soveltamisala kattaa esityksen (HE, s. 20) mukaan lähtökohtaisesti minkä tahansa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuviin rikoksiin liittyvät erityisen nöyryyttävät tekotavat, eikä siten rajoitu vain määrättyihin rikoslaissa säädettyihin rangaistussäännöksiin. Soveltamisala on siten kattava.

Lakivaliokunta puoltaa myös nöyryyttämistekojä koskevan koventamisperusteen säätämistä. Valiokunta katsoo, että koventamisperustetta koskeva säännös on myös riittävän selkeä, ottaen huomioon, että kyse ei ole rangaistavuuden alan määrittelemisestä vaan rangaistuksen mittaamisesta huomioon otettavasta seikasta. Tällainen ankaroittava vaikutus rangaistukseen voidaan nykyisin perustaa yleisluonteisemman rangaistuksen mittaamista koskevan yleissäännöksen varaan (rikoslain 6 luvun 4 §). Esityksen perusteluissa (HE, s. 54—57) on myös seikkaperäisesti kuvattu erilaisia säännöksen soveltamistilanteita.

Valiokunta kiinnittää kuitenkin myös nöyryyttämistekojä koskevan koventamisperusteen osalta huomiota siihen, että rikoslain 6 luvun 5 §:ssä säädettyjen koventamisperusteiden laajenemisen voidaan katsoa erkaneevan rikosoikeudellisessa sääntelyssä omaksutusta lähtökohdasta, jossa koventamis- ja lieventämisperusteita koskevassa sääntelyssä motiiveja mainitaan vain harvalukuisesti.

Hallintovaliokunta on esityksestä antamassaan lausunnossa (HaVL 2/2025 vp, s. 4—5) viitannut säännöksen perusteluihin, kiinnittäen huomiota siihen, että nöyryyttävästä teosta kuvattua aineistoa saatetaan ryhtyä levittämään vasta myöhemmin tapahtuman jälkeen. Hallintovaliokunta tuo esiin, että säännöksen perustelujen mukaan tilanteissa, joissa rikosta esittävän kuvan levittäminen tapahtuu vasta selvästi rikoksen tapahtumisen jälkeen siten, ettei kyse ole enää samasta tekokokonaisuudesta, tekoa ei pidetä ehdotetun koventamisperusteen täyttävänä. Tällaista tekoa arvioitaisiin nykyiseen tapaan yleensä erikseen kunnianloukkauksena tai yksityiselämää loukkavana tiedon levittämisenä. Kuvassa esiintyvän tilanteen vakavuudesta riippuen levittäminen saattaa täyttää näiden rikosten törkeän tekemuodon nykyisillä ankaroittamisperusteilla.

Hallintovaliokunta toteaa lausunnossaan, että sen mielestä on olennaista, että yhteys aiemmin tehtyyn rikokseen tulee otetuksi huomioon, vaikka tilanteesta kuvattua aineistoa levitetään vasta myöhemmin. Jo tietoisuus siitä, että nöyryyttäminen voidaan saattaa muiden nähtäväksi voi aiheuttaa uhrille vakavaa kärsimystä, joka hidastaa tai jopa estää toipumista traumaattisesta kokemuksesta. Lakivaliokunta pitää hallintovaliokunnan huomiota perusteltuna.

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

Alle rikosvastuikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain 17 lukuun lisätään uusi 1 b §, joka koskee rikosvastuikärajaa nuoremman henkilön käyttämistä rikoksen tekemiseen. Esityksen perusteluista ilmi käyvin tavoin (ks. HE, s. 20) ehdotetussa rikostunnusmerkistössä on kysymys sellaisesta rikoslain 5 luvun 4 §:ssä säädetystä välillisestä tekemisestä, jossa välikappaleena käytetty henkilö on viittätoista vuotta nuorempi lapsi. Ehdotetun säännöksen soveltaminen edellyttää aina sitä, että välillisen tekemisen varsinaisena kohteena oleva rikos tai sen rangaistava yritys tehdään. Näin ollen tästä rikoksesta ja ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavasta teosta tuomitaan yhteinen rangaistus rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltaen. Rangaistussäännös korottaa siten rikosvastuikärajaa nuoremman käyttämistä koskevien rikosten rangaistuksia muuhun välilliseen tekemiseen nähden.

Alle 15-vuotiaat eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Esityksen perusteluissa (HE, s. 6) todetuista tavoin rikosoikeudellista vastuukärajaa nuoremman lapsen yllyttäminen rikokseen on toimintaa, jolla yllyttäjä voi pyrkiä välttelemään rikosoikeudellista vastuutaan toista henkilöä hyväksi käyttäen. Yllyttäjä voi myös saada lapsen aikuista helpommin houkuteltua suostumaan rikoksen tekemiseen. Esityksen perustelujen mukaan esimerkiksi Ruotsissa nuorten yllyttäminen rikolliseen tekoon ja rekrytoiminen rikollisverkostojen toimintaan on tunnistettu merkittäväksi ilmiöksi. Jatkuva nuoriin kohdistuva rekrytointi erityisesti huumausaineiden kaupan osalta on erään arvion mukaan olennainen jengien toimintaan liittyvä toimintamalli. Huumausainekaupan ohella vanhemmat jengiläiset rekrytoivat nuoria myös muuhun rikolliseen toimintaan, kuten ryöstöihin sekä henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin. Myös Suomessa on viitteitä siitä, että esimerkiksi katujengeissä toimivat käyttävät katujengien ulkopuolisia nuoria apuna rikoksentekossa (ks. HE, s. 6).

Ehdotettu rangaistussäännös koskee ainoastaan viittätoista vuotta nuorempien henkilöiden käyttämistä rikoksen tekemiseen. Säännöksen soveltamisalaan eivät siten kuulu muiden rikoslain 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettujen, tuota rikosta koskevasta rikosvastuusta vapaiden henkilöiden käyttäminen välikappaleena rikoksen tekemisessä. Esityksen perusteluiden mukaan (HE, s. 20) muihin viitattuihin henkilöryhmiin nähden alle 15-vuotiaat ovat erityisasemassa. Tämän ikäiset ovat henkiseltä kypsytydeltään kehitysvaiheessa ja voivat sen vuoksi olla erityisen alttiita vaikuttamiselle. Alle 15-vuotiaan lapsen käyttäminen välikappaleena rikokseen voi usein vaarantaa tämän kehitystä. Esityksen mukaan myös käytännössä merkkejä on juuri alle 15-vuotiaiden käyttämisestä välikappaleina rikosten tekemisen helpottamiseksi ja vastuun välttämiseksi. Tällainen voi myös toimia yhtenä rekrytointikeinona rikolliseen katujengiin tai muuhun myöhempään rikollisuuteen. Lisäksi esityksen mukaan voidaan arvioida, että alle 15-vuotiaiden riski ajautua tällaisen teon johdosta rikoskierteeseen on olennaisesti suurempi kuin muilla edellä viitatuilla henkilöryhmillä.

Esityksen mukaan (HE, s. 20) säännöksellä vahvistetaan välillisen tekemisen oppia selkiyttämällä lainsäädäntöä ja parantamalla siten puuttumista rikoslainsäädännön keinoin siihen ongelmaan, että rikosvastuukärajaa nuorempia lapsia voidaan käyttää hyväksi rikosten tekemisen helpottamiseksi ja vastuun välttämiseksi. Lisäksi uuden säännöksen myötä rikoslainsäädännössä otetaan nykyistä paremmin huomioon teosta aiheutuva vahinko ja vaara välikappaleena käytetyn lapsen kehitykselle.

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

Hallituksen esityksen sekä edellä selostetun valossa lakivaliokunta puoltaa esityksessä tarkoitettua rangaistussäännöstä alle rikosvastuikäisen käyttämisestä rikoksen tekemiseen.

Muita huomioita

Esityksessä ehdotetut muutokset sekä siihen liittyvät ilmiöt liittyvät merkittävällä tavalla lapsiin ja nuoriin. Hallintovaliokunnan lausunnossa todettua vastaavasti lakivaliokunta katsoo, että ehdotettujen muutosten lapsivaikutuksia on syytä seurata (ks. HaVL 2/2025 vp, s. 5). Myös esimerkiksi alle 18-vuotiaiden vankien lukumäärän kehityksen seuraaminen on tärkeää.

Samoin esityksessä ehdotettujen uusien koventamisperusteiden ja erilliskriminalisoinnin soveltamiskäytäntöä on syytä seurata ja tarvittaessa ryhtyä toimenpiteisiin, mikäli esimerkiksi säännösten toimivuuden ja selkeyden osalta ilmenisi erityisiä tarkistamistarpeita.

Ehdotetut muutokset lisäävät poliisi- ja syyttäväviranomaisten sekä tuomioistuinten työmäärää. Esityksessä arvioidaan, että vuosittainen keskimääräinen vankimäärä lisääntyy 33—45 vangilla, mistä aiheutuu Rikosseuraamuslaitokselle kustannuksia. Esityksessä todetaan siinä arvioitujen taloudellisten vaikutusten olevan vain suuntaa antavia. Lakivaliokunta pitääkin tärkeänä, että esityksen aiheuttamia taloudellisia vaikutuksia seurataan ja eri toimijoiden riittävästä resursoinnista huolehditaan.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 219/2024 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Valiokunnan mietintö LaVM 5/2025 vp

Helsingissä 3.4.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Pekka Aittakumpu ps
jäsen Alviina Alametsä vihr
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Aleksi Jäntti kok
jäsen Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Pia Lohikoski vas
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Mika Riipi kesk
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto